



Vlaams
Parlement

stuk **2458** (2013-2014) – Nr. 1
ingediend op 5 februari 2014 (2013-2014)

Voorstel van resolutie

van de dames Griet Coppé, Danielle Godderis-T'Jonck,
Michèle Hostekint, Mercedes Van Volcem en Ulla Werbrouck
en de heer Bart Caron

betreffende de waardering van de rol van de vrouw
tijdens de Eerste Wereldoorlog naar aanleiding van de
herdenking van '100 jaar Groote Oorlog'

TOELICHTING

1. Inleiding

“Vrouwen kennen als geen ander de tol die conflicten eisen en zijn vaak ook beter in staat dan mannen om ze te voorkomen of op te lossen. Al generaties lang treden vrouwen op als pleitbezorgers voor de vrede, zowel in de huiselijke sfeer als in de bredere samenleving. Zij hebben een doorslaggevende rol gespeeld dankzij hun talent bruggen te slaan in plaats van muren op te trekken. Ook zijn zij onvervangbaar gebleken bij het in stand houden van het maatschappelijk bestel wanneer gemeenschappen verscheurd raakten ...

De Veiligheidsraad heeft dit jaar in een verklaring naar aanleiding van de Internationale Vrouwendag erkend dat vooral vrouwen en meisjes het slachtoffer zijn van de gevolgen van gewapende conflicten. U hebt ingezien dat vrede onlosmakelijk verbonden is met de gelijkwaardigheid van man en vrouw. En u hebt verklaard dat de handhaving en bevordering van vrede en veiligheid de actieve deelname vereisen van vrouwen, op voet van gelijkheid met mannen. Ik wil u nu vragen alle middelen die u ter beschikking staan aan te wenden om deze verklaring om te zetten in krachtdadig optreden. De centrale doelstelling daarbij is dat vrouwen en meisjes in conflictsituaties bescherming krijgen, dat plegers van gewelddaden jegens vrouwen in conflictsituaties worden vervolgd en dat vrouwen op voet van gelijkheid de plaats innemen die hen toekomt bij de besluitvorming op het gebied van vrede en veiligheid.”¹.

In de periode 2014-2018 herdenkt niet alleen Vlaanderen, maar de hele wereld, de Eerste Wereldoorlog, de ‘Groote Oorlog’. Die herdenking zal met tal van evenementen en plechtigheden gepaard gaan. Veldslagen zullen herdacht worden, wapenfeiten, slachtpartijen allerhande.

De Vlaamse Regering, de Federale Regering, de provincies, steden en gemeenten, musea en erfgoedverenigingen leveren allemaal grote inspanningen om die verjaardag niet zomaar voorbij te laten gaan, en terecht.

De herdenking moet boven alles in het teken staan van vrede en verzoening en moet er vooral ook een worden waarin de gewone mens centraal staat. De gewone soldaat, de vrijwilliger, die veelal gelokt werd met valse beloften; “Mit Weihnachten sind wir wieder zu Hause”, “We’ll be home again by Christmas”, of “Met Kerstmis zijn we weer thuis”. Het was maar de eerste leugen in een hele smerige reeks, producten van de propaganda, die als een nieuw psychologisch wapen werd ingezet.

Het lijden van die frontsoldaat, Belg, Brit of Duitser, Fransman of Rus, Oostenrijker, Serviër of Amerikaan: dat moet centraal staan in die herdenking. En naast het lijden van de soldaten aan het westelijke en aan het oostelijke front was er het lijden van de burgerbevolking. Het lijden onder het oorlogsgeweld van kinderen en ouderen, van zowel mannen als van vrouwen.

De Groote Oorlog van 1914-1918 was niet uitsluitend een mannelijke aangelegenheid. Vrouwen hebben méér dan hun steentje bijgedragen in deze wereldbrand, deze ‘Grande Guerre’ of ‘Great War’ die een einde zou maken aan alle oorlogen. Vrouwen waren evenzeer slachtoffer.

¹ Kofi A. Annan, secretaris-generaal van de VN, verklaring voor de Veiligheidsraad, 24 oktober 2000.

2. De rol van de vrouw in de Eerste Wereldoorlog

Aan de rol van vrouwen tijdens de Eerste Wereldoorlog, het eerste gewapende conflict op wereldschaal, werd tot nu weinig aandacht geschonken.

De Eerste Wereldoorlog droeg een duidelijk nationalistisch en militaristisch stempel. Het was een massale oorlog waarbij veel grotere groepen van de bevolking betrokken waren dan ooit het geval was geweest in het verleden. Het was ook een materiaalslag die een economische uitputtingsslag werd toen de tegenstrevers elkaar niet konden verslaan op het slagveld. De oorlogseconomie kreeg daardoor onverwacht een grote betekenis, en daardoor ook de burgerbevolking die die economie draaiende moest houden. Zo werden ook de vrouwen die de arbeidsplaatsen van de mannen in de landbouw en de industrie hadden ingenomen, belangrijk voor de oorlogseconomie.

In beide kampen werden vrouwen, al dan niet vrijwillig, massaal ingeschakeld in de landbouw, de industrie, de zorg en het overheidsapparaat. In Duitsland en Oostenrijk-Hongarije, maar ook in het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en de Verenigde Staten namen vrouwen de plaats in van de mannen die aan het front waren. De vrouwen bewerkten het land, werkten in ijzergieterijen en in munitiefabrieken, bouwden vrachtwagens, kanonnen of vliegtuigen, verzorgden de administratie en namen massaal dienst als (hulp-)verpleegster.

Veel vrouwen leefden tijdens de oorlog in erbarmelijke omstandigheden. Vrouwen verenigden zich ook in charitatieve organisaties die zorgden voor een hele waaier aan activiteiten voor de burgerbevolking: gaarkeukens werden opgericht; inzameling, verstelling en verdeling van kledij en schoeisel; soep en melk werden bedeed aan kinderen in de scholen enzovoort.

De inlichtingendiensten rekruteerden ook veel vrouwen tijdens de Eerste Wereldoorlog. De Britse en Franse inlichtingendiensten hadden naar schatting 7000 agenten in West- en Oost-Vlaanderen en in het Franse departement Nord; ongeveer de helft van hen waren vrouwen. De inlichtingen die zij verzamelden, waren vooral van militaire aard: spoorwegen werden dag en nacht geobserveerd en de Duitse transporten van troepen, munitie en materieel werden gerapporteerd. Ook vliegvelden en havens werden goed in de gaten gehouden. Tal van mensen werden ingeschakeld om rapporten over te brengen naar het neutrale Nederland, vanwaar die naar Engeland doorgestuurd werden. Veel van die koeriers of 'passeurs' waren vrouwen.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden 280 Belgische burgers door de Duitse bezetter geëxecuteerd, onder hen zes vrouwen:

- Louise Frenay-Derache, 27, getrouwd, Luik 7 juni 1915;
- Gabriëlle Petit, 23, ongehuwd, Brussel 1 april 1916;
- Elise Grandprez, 48, ongehuwd, Luik 8 mei 1917;
- Emilie Schatteman, 27, ongehuwd, Gent 12 september 1917;
- Léonie Rammeloo, 27, ongehuwd, Gent 12 september 1917;
- Marie De Smet, 44, getrouwd, Gent 15 september 1917.

Er werden ook twee Franse en één Britse vrouw geëxecuteerd in België:

- Flore Lafrance-Lacroix, Franse, 31, getrouwd en moeder van een kind, Doornik 31 oktober 1917;
- Georgina Bossuyt-Danel, Franse, 34, getrouwd en moeder van drie kinderen, Doornik 31 oktober 1917;
- Edith Cavell, Britse, 49, ongehuwd, Brussel 12 oktober 1915.

Gabriëlle Petit en Edith Cavell kregen een monument in Brussel, voor Emilie Schatteman en Léonie Rammeloo werd een eretafel geplaatst in de Heilig Kruiskerk van Boekhoute. Tot op vandaag is er weinig of niets meer dat nog aan de andere vrouwen herinnert.

De onmacht en het lijden van moeders wordt op een unieke wijze getoond in het beeld van de moeder in ‘Treurend Ouderpaar’ van Käthe Kollwitz op de Duitse militaire begraafplaats Praetbosch in Vladslo. In die beelden geeft Käthe gestalte aan het grenze-loze verdriet dat de oorlog haar berokkend had. (Op 23 oktober 1914 stierf haar zoon Peter Kollwitz, die musketier in het Duitse leger was, bij een aanval op Diksmuide in Vlaanderen.) Een dubbelbeeld van uitzonderlijk hoog kunstgehalte, eenvoudig van ontwerp en daardoor zeer aangrijpend.

Het beeld van de vader, Peters eigen vader, neerblikkend op de duizenden graven, waaronder dat van zijn zoon, in het onmiddellijk bereik van zijn ogen. Het beeld van de moeder, Käthe Kollwitz zelf, voorovergebogen, een en al verdriet en liefde. Käthe heeft achttien jaar aan die beelden gewerkt. Een nobele kunstenares, die in dit werk niet alleen de moeder van Peter wilde zijn, maar van allen die samen met hem aan het IJzerfront de dood vonden.

Ondanks de recente inspanningen in het kader van gelijke kansen, blijft de belangrijke inzet van vrouwen tijdens de Eerste Wereldoorlog tot op vandaag in de schaduw. Met dit voorstel van resolutie willen we hun inzet belichten.

In de eerste plaats beogen we het oprichten van een gedenkteken ter waardering van de rol van de vrouw in de Eerste Wereldoorlog in West-Vlaanderen. In Vlaanderen staan veel monumenten die een feit, een persoon of een eenheid uit de Eerste Wereldoorlog herdenken, maar geen van die monumenten gedenkt ‘een’ vrouw in het bijzonder of ‘de’ vrouw in het algemeen.

De kleine gedenkplaat aan het hek van de woning ‘Villa Marietta’ aan de IJzerdijk in Nieuwkapelle, waar tijdens de oorlog de weduwe Favarger-Tack achttien maanden woonde, kan moeilijk als een waardig monument voor die onbaatzuchtige vrouw omschreven worden². De grafsteen van Nellie Spindler³ op Lijssenthoek Military Cemetery in Poperinge is ook geen gedenksteen voor alle verpleegsters die tijdens de Eerste Wereldoorlog aan het westelijke front in Vlaanderen actief waren.

In iedere Vlaamse gemeente staat een monument met de namen van de gesneuvelde inwoners, of zijn er gedenksteden voor divisies, brigades, regimenten en personen. Het gaat hier echter altijd over mannen. In de beeldtaal ter herdenking van de Eerste Wereldoorlog lijkt de vrouw compleet afwezig. Wie de Eerste Wereldoorlog herdenkt aan de hand van de monumenten, krijgt de indruk dat deze ‘Groote Oorlog’ enkel een zaak was van mannen.

² In Villa Marietta aan de IJzerdijk in Nieuwkapelle woonde tijdens de oorlog 1914-1918 de weduwe Favarger-Tack. Deze ‘Moeder onzer soldaten’ reed met haar ezeltje van Nieuwkapelle naar De Panne om inkopen te doen voor de soldaten in de loopgraven. Zij ontving voor haar inzet de Ridderorde van Leopold.

³ Nellie Spindler, geboren in 1891 in Wakefield, Engeland, nam bij het uitbreken van de oorlog als verpleegster dienst bij de Queen Alexandra’s Imperial Military Nursing Service en ging werken in de veldhospitaal aan het westelijke front. Op dinsdag 21 augustus 1917 werd Nellie gedood bij de inslag van een granaat in de tent waar zij aan het werk was in het gehucht Brandhoek, tussen Vlamertinge en Poperinge. De volgende dag, woensdag 22 augustus 1917, werd zij met militaire eer begraven op Lijssenthoek Military Cemetery (Plot XVI, Rij A, Graf 3). Zij is de enige Britse vrouw die in de Ieperboog gesneuveld en begraven is.

De Verenigde Naties hebben berekend dat vandaag de dag bijna 90% van de oorlogsslachtoffers burgers zijn, de meerderheid van hen vrouwen en kinderen. Dat staat in schril contrast met honderd jaar geleden, toen 90% van diegenen die het leven lieten in een oorlog tot het militaire personeel behoorden.

Toch mogen vrouwen niet uitsluitend gezien worden als slachtoffers van oorlog. Zij spelen de hoofdrol bij het behoeden van hun gezin te midden van de chaos en vernieling, zij vormen het fundament voor iedere vredesgedachte in hun onmiddellijke omgeving. Desondanks worden vrouwen in hun eigen regio nog vaak geweerd bij vredesonderhandelingen, waar dan ook ter wereld.

Griet COPPÉ

Danielle GODDERIS-T'JONCK

Michèle HOSTEKINT

Mercedes VAN VOLCEM

Ulla WERBROUCK

Bart CARON

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

Het Vlaams Parlement,

– gelet op:

- 1° het feit dat er in het gehele Vlaamse Gewest geen enkel monument werd opgetrokken ter waardering van de rol van de vrouw tijdens de Eerste Wereldoorlog;
- 2° het decreet houdende een kader voor het Vlaamse gelijkheids- en gelijkebehandelingsbeleid (*Parl. St.* VI.Parl. 2007-08, nr. 1578/7), aangenomen door de plenaire vergadering op 2 juli 2008;
- 3° het Vlaamse regeerakkoord 2009-2014: “De Vlaamse Regering zal, in het kader van een beleidsdomeinoverschrijdend plan rond ‘100 jaar Grote Oorlog’, initiatieven in Vlaanderen nemen en ondersteunen die inspelen op de eeuwherdenking van de Eerste Wereldoorlog specifiek in de frontstreek. Dat wervend project wordt – met toerisme als trekker – als een hefboom gebruikt in het beleid voor toerisme, cultureel en onroerend erfgoed, wetenschappelijk onderzoek, internationaal beleid, en onderwijs en vredeseducatie. De omroepen worden daarbij actief betrokken en er wordt een projectloket opgezet, dicht bij de relevante plaatselijke netwerken en cruciale actoren.”;
- 4° de resolutie van het Vlaams Parlement van Johan Verstreken e.a. betreffende het Vlaamse beleid voor een levende herinnering aan de Eerste Wereldoorlog (*Parl. St.* VI.Parl. 2008-09, nr. 2205/6), unaniem aangenomen door de plenaire vergadering op 30 april 2009;
- 5° de lancering door de Vlaamse Regering van de officiële herdenking ‘100 jaar Grote Oorlog 2014-18’ op 10 november 2011;
- 6° de resolutie van het Vlaams Parlement van Johan Verstreken e.a. betreffende het aanmoedigen van klasreizen naar sites gerelateerd aan de Eerste Wereldoorlog voor leerlingen van het secundair onderwijs in het kader van de herdenking van ‘100 jaar Grote Oorlog’ (*Parl. St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 1614/6), unaniem aangenomen door de plenaire vergadering op 23 januari 2013;
- 7° de vijftienvijftigste herdenking van de wapenstilstand op 11 november 2013;
- 8° het vooruitzicht op de eeuwherdenking van de Eerste Wereldoorlog in de periode 2014-2018. De Eerste Wereldoorlog:
 - a) waarin wereldwijd bij benadering acht en een half miljoen militaire en tien miljoen burgerlijke dodelijke slachtoffers vielen ten gevolge van de krijgsvaardigheden;
 - b) waarin nog eens circa twintig miljoen burgers omkwamen als gevolg van honger, ontbering en ziekte;
 - c) die in België circa 42.250 militaire en 21.000 burgerlijke doden, onder wie veel vrouwen, eiste;
 - d) die in West-Vlaanderen aan naar schatting 500.000 militairen uit beide strijdende kampen het leven kostte;
 - e) die in België aan naar schatting 600.000 militairen uit beide strijdende kampen het leven kostte;
 - f) waarbij in het bezette België en het noorden van Frankrijk naar schatting 7000 burgers, onder wie veel vrouwen, betrokken waren bij inlichtingendiensten;
 - g) waarbij in België negen vrouwen (een Britse, twee Franse en zes Belgische) geëxecuteerd werden door de Duitse bezetter wegens vermeende betrokkenheid bij spionage;
 - h) die nog decennialang zou nawerken op de overlevenden;
 - i) die bepalend was voor het lot en de toekomst van Europa en de wereld;

- 9° de beleidsnota Toerisme 2009-2014 (*Parl. St.* VI.Parl. 2009-10, nr. 187/1): “De resolutie van het Vlaams Parlement betreffende het Vlaams beleid voor een levende herinnering aan de Eerste Wereldoorlog (*Parl. St.* VI.Parl. 2008-09, nr. 2205/6) biedt het kader voor de initiatieven in 2014-2018.”;
- 10° de in december 2010 aangekondigde subsidiëring met 15 miljoen euro door de Vlaamse Regering van 44 infrastructuurprojecten die belangrijke oorlogsrelicten valoriseren en ontsluiten; vijf van die projecten zijn strategische projecten die als hefboom dienen om zichtbaarheid te geven aan de herdenking van ‘100 jaar Groote Oorlog’:
- a) de vernieuwing van het In Flanders Fields Museum in Ieper, met als centraal thema ‘mens en landschap’;
 - b) 100 jaar Poperinge achter het front met het medische verhaal ‘Leven en dood’, dat aan bod komt in onder meer Lijssenthoek Military Cemetery, Talbot House en de stadhuissite;
 - c) Zonnebeke met het militaire verhaal van de ‘Slag om Passendale’ in het Passchendaele Memorial Park;
 - d) Nieuwpoort met het verhaal van de onderwaterzetting van de IJzervlakte in het bezoekerscentrum ‘De Ganzepoot’ bij het Koning Albert I-monument;
 - e) de actualisering van de IJzertorensite en het IJzertorenmuseum in Diksmuide, dat de ontwikkeling van de frontbeweging en de vredesboodschap ‘Nooit meer oorlog’ als thema heeft;
- 11° de beleidsbrief Toerisme 2011-2012 (*Parl. St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 1314/1), waarin de Vlaamse Regering aankondigt voor de periode 2014-2015 een subsidie van 5 miljoen euro ter beschikking te stellen voor de organisatie van evenementen in heel Vlaanderen in het kader van ‘100 jaar Groote Oorlog’;
- 12° de oprichting door de Vlaamse Regering van een ‘projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog (2014-18)’, dat zowel op Vlaams niveau (aansturing, rapportering en inventarisering) als op lokaal niveau (communicatie en detectie van stakeholders) actief zal zijn;
- 13° de oprichting door de Vlaamse Regering van een ‘centrale projectgroep 100 jaar Groote Oorlog (2014-18)’, die zorgt voor de coördinatie van en de informatie-uitwisseling over de activiteiten van de Vlaamse Regering, en die fungeert als adviesorgaan voor de Vlaamse Regering;
- 14° het bilaterale akkoord tussen:
- a) België en Frankrijk van 16 september 2002 inzake de grensoverschrijdende samenwerking tussen territoriale gemeenschappen en lokale openbare lichamen, dat een juridische basis verschaft voor grensoverschrijdende samenwerking in de grensstreek;
 - b) Vlaanderen en Nieuw-Zeeland van 4 oktober 2007 inzake samenwerking op het vlak van de gezamenlijke geschiedenis van de wereldoorlogen van de twintigste eeuw;
- 15° de strategische samenwerking met Noord-Frankrijk, goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 10 maart 2006, waarin met betrekking tot toerisme wordt voorzien in een permanente gemeenschappelijke commissie met de belangrijkste partners aan weerszijden van de grens en waarbij de verdere uitbouw van de netwerken voor cultuurtoerisme (inclusief herinneringstoerisme) een belangrijk aandachtspunt is;
- 16° het samenwerkingsakkoord van 20 september 2007 tussen Toerisme Vlaanderen en Westtoer, die zich ertoe verbinden “om een partnerschap aan te gaan met het oog op een optimale toeristische valorisatie van het WO I-gegeven in de Westhoek”;

- 17° de geleverde inspanningen voor:
 - a) het op 26 augustus 2006 officieel geopende onthaalpaviljoen bij de Duitse militaire begraafplaats Studentenfriedhof in Langemark, waarin de gemeentelijke, de provinciale en de Vlaamse overheid samen investeerden;
 - b) het op 8 september 2006 officieel geopende bezoekerscentrum bij de militaire begraafplaats van het Britse Gemenebest Tyne Cot in Passendale-Zonnebeke;
- overwegende dat:
 - 1° ‘Nooit meer oorlog’ aan de basis ligt van de Vlaamse bewustwording en een boodschap van vrede van Vlaanderen aan de hele wereld moet zijn;
 - 2° de wijze van herdenken steeds ‘herdacht’ moet worden, zodat ook eertijds minder belichte invalshoeken van de oorlog tot hun recht komen, zoals bijvoorbeeld vrouwen in de oorlog;
 - 3° er een toenemende interesse is in binnen- en buitenland voor de Eerste Wereldoorlog en het voormalige westelijke front in Vlaanderen;
 - 4° het potentieel van een duurzaam herdenkingstoerisme niet mag worden onderschat:
 - a) in 2012 waren er 355.320 verblijfstoeristen in de Westhoek, een stijging met 7% tegenover 2011;
 - b) in 2012 telde de Westhoek 846.367 overnachtingen. Hiervan zijn de Belgen met 61% de belangrijkste groep, op de tweede plaats de Britten met 28% en de Nederlanders komen op de derde plaats met 5% van het totale aantal overnachtingen;
- vraagt de Vlaamse Regering een gecoördineerde actie om:
 - 1° in overleg met de lokale en provinciale overheden de initiatieven voor de oprichting van een gedenkteken in West-Vlaanderen die bijdragen tot de erkenning van de rol van de vrouw tijdens de Eerste Wereldoorlog, te ondersteunen, ook financieel, en dat:
 - a) een symbool van erkenning is voor het werk dat alle vrouwen, bekende en onbekende, verricht hebben, en voor de hulp die zij boden aan Belgische, Britse, Franse en Duitse soldaten tijdens de Eerste Wereldoorlog;
 - b) een gedenkteken is voor alle verzorgende vrouwen en mannen die ook vandaag nog werken in gevaarlijke oorlogsomstandigheden over de hele wereld;
 - 2° in overleg met Toerisme Vlaanderen en met Westtoer toeristische promotie te voeren in binnen- en buitenland voor het gedenkteken, en in het bijzonder in de vijftig landen die betrokken waren in de Grote Oorlog in ‘Flanders Fields’;
 - 3° samen te werken met de organisaties uit binnen- en buitenland die ijveren en opkomen voor de rechten van de vrouw, om dit gedenkteken te realiseren en te promoten;
 - 4° het lijden en de rol van de vrouw in oorlogssituaties in de diverse aan WO I en WO II gerelateerde musea en herdenkingssites in Vlaanderen, in België en in het buitenland, aan bod te laten komen;
 - 5° de kennis en vaardigheden van heemkundige organisaties en gidsenkringen in te schakelen om de rol van de vrouw te herdenken en het monument te promoten;
 - 6° die site en de waardering van de rol van de vrouw tijdens de Eerste Wereldoorlog een plaats te geven in de vredeseducatie, in overleg met de verschillende onderwijsactoren;

7° in overleg met de verschillende onderwijsactoren goed voorbereide en uitgewerkte klasreizen naar die site aan te moedigen.

Griet COPPÉ

Danielle GODDERIS-T'JONCK

Michèle HOSTEKINT

Mercedes VAN VOLCEM

Ulla WERBROUCK

Bart CARON